

Tvær myndir Braga Guðmundssonar úr Visi 24. nóvember 1964.

Sjálftæð manneskja kemur gangandi með mömmu í ungbarnaefirlit. Í baksýn eru vinsælustu bílar í heimi, Volksvagen-bjöllur.

Börn og mæður með hlífðargleraugu í ljósum á Heilsuverndarstöðinni. Geirprúður Kúld heilsuverndarhjúkrunarkona vann við eftirlit ungbarna frá árinu 1939.

Myndirnar eru allar fengnar úr Ljósmyndasafni Reykjavíkur.

Ungbarnaefirlit í Heilsuverndarstöðinni

Uppbygging íslenska heilbrigðiskerfisins hafði það markmið að fjölga heilbrigðum þegnum og koma í veg fyrir sjúkdóma og sóttir. Börn voru lengi afskipt í íslensku samfélagi og litið var á ýmsa barnasjúkdóma og barnadaða sem eðlilegan og lítt breytanlegan þátt. Dansk lækni Peter A. Schleisner (1818-1900) sem dvaldi hér á landi á árunum 1847-1848 fannst mikið skorta á að kollegar hans og íslensk yfirvöld áttuðu sig á verðmæti þess að stuðla að heilbrigði allra landsmanna og að sérstaklega þyrfti að huga að ungbörnum. Það tók langan tíma að þróa heilbrigðiskerfið þannig að það þjónaði öllum og að áherslan færðist frá afleiðingum yfir á forvarnir með heilsuvernd og heilsugæslu. Meðan lækniþjónusta var takmörkuð voru börn sjaldnast í forgangi en með auknum framförum í lækni- og heilbrigðisþáttum á heilbrigðum lífsháttum og batnandi lífskjörum jókst áhersla á forvarnir. Í fyrstu var aðallega um sóttvarnir að ræða, einkum berklavarnir, en þær prouðust út í almennt heilbrigðiseftirlit þar sem sjónum var einkum beint að konum og börnum.

Frumkvæði í heilsugæslu og heilbrigðiseftirliti höfðu konurnar í Hjúkrunarfélaginu Líkn (stofnað 1915) undir forystu Christophine Bjarnhéðinsson (1868-1943) sem verið hafði fyrsta hjúkrunarkonan á Íslandi þegar Holdsveikraspítalinn í Laugarnesi tók til starfa árið 1898. Heilbrigðisástandið í Reykjavík var slæmt eins og í flestum öðrum þéttbýlisstöðum í örum vexti og opinber heilbrigðisþjónusta lítil. Líkn réði hjúkrunarkonu til að sinna heimahjúkrun, stofnaði berklavarnarstöð 1919 og hóf ungbarna- og mæðraeftirlit árið 1927. Nánast öll heilsuverndarstarfsemi í Reykjavík var byggð upp og rekin að frumkvæði Líknar allt fram á fjórða áratug aldarinnar og á þess vegum störfuðu bæði lækna og hjúkrunarkonur.

Lækna áttu að halda upp almennu heilbrigðiseftirliti, til dæmis með skólahúsnæði og skólabörnum, en áttu stundum erfitt um vik þegar valið stóð á milli ítrustu heilbrigðiskrafna og menntunar. Lög um heilsuvernd og heilsuverndarstöðvar voru fyrst sett árið 1944 og þar var stefnt að víðtækri heilsuverndarstarfsemi en í raun var aðeins um berklavarnir að ræða. Í Reykjavík var hins vegar öflugt sjúkrasamlag og þar var stofnað embætti

Einar Sveinsson arkitekt (1906-1973) var húsameistari Reykjavíkur og teiknaði meðal annarra merkra bygginga Heilsuverndarstöðina sem var vígd 1957. Þar var lengi og vel stunduð heilsuvernd og nú er landlæknir þar til húsa, hótél, tölvufyrirtæki, skrifstofa hins nýja Landspítala - og fleira.

Pétur Thomsen tók myndirnar utanhúss og innan. Birta, flúr og margbreytileiki er alls-ráðandi í hönnuninni og það er mikil heilsuvernd í sjálfu sér. Ásmundur Sveinsson myndhöggvari hannaði mynstrið í gólfdukknum.

borgarlæknis 1948 sem hafði víðtækum skyldum að gegna um heilsuvernd og hafin var bygging heilsuverndarstöðvar. Heilsuverndarstöðin við Barónsstíg tók til starfa árið 1953 en var formlega opnuð í mars 1957. Ný lög um heilsuverndarstarfsemi tóku gildi árið 1955 og þar var gert ráð fyrir heilsugæslustöðvum sem höfðu fjölbætt hlutverk, þar á meðal mæðra- og ungbarnavernd en uppbygging þeirra á landsvísi tók langan tíma. Heilsuverndarstöðin tók við hlutverki Líknar og lækni félagsins, Katrín Thoroddsen (1896-1970), varð fyrsti yfirlæknir barnaeildar Heilsuverndarstöðvarinnar árið 1955. Katrín var fyrst íslenskra kvenna til að vera skipuð í opinbert embætti, var héraðslæknir í Flateyjarhéraði 1924-1926, og var fyrsti sérhæfði íslenski barnalæknirinn. Hún var frumkvöðull meðal lækna í málefnum kvenna og barna og starfaði að þeim málum nær allan sinn starfsaldur og skrifaði auk þess og þýddi rit um takmörkun barneigna og heilsufræði og meðferð ungbarna.

Það er erfitt að mæla árangur af heilsuverndarstarfi en óhætt er að fullyrða að bætt heilsufar barna í Reykjavík hafi að hluta verið afleiðing af öflugri starfi Líknar og síðar Heilsuverndarstöðvarinnar. Virkt ungbarnaefirlit og lækni- og heilbrigðisþáttur áttu einnig stóran þátt í að bæta heilsufar landsmanna. Á myndinni á kápu blaðsins, sem tekin er í Heilsuverndarstöðinni árið 1956, er Katrín skoðað ungu tvíbura með aðstoð móður þeirra og reynir að fanga athygli dregjanna með svartri dúkku. Myndina tók Gunnar Rúnar Ólafsson og hún er varðveitt í Ljósmyndasafni Reykjavíkur.

Jón Ólafur Ísberg

Útgefandi

Læknafélag Íslands
Læknafélag Reykjavíkur

Ritstjórn

Engilbert Sigurðsson,
ritstjóri og ábyrgðarmaður
Anna Gunnarsdóttir
Hannes Hrafnkelsson
Magnús Gottfréðsson
Sigurbergur Kárason
Tómas Guðbjartsson
Þóris Jóna Hrafnkelsdóttir

Tölfræðilegur ráðgjafi

Thor Aspelund

Ritstjórnarfulltrúi

Védis Skarphéðinsdóttir
vedis@lis.is

Blaðamaður og

ljósmyndari

Hávar Sigurjónsson (í leyfi)
havar@lis.is

Auglýsingastjóri og ritari

Sigdis Þóra Sigþórsdóttir
sigdis@lis.is

Umbrot

Sævar Guðbjörnsson
saevar@lis.is

Upplag

1750

Áskrift

12.400,- m. vsk.
Lausasala
1240,- m. vsk.

Prentun, bókband

og pökkun

Prenttækni ehf.

Vesturvör 11
200 Kópavogi

© Læknablaðið

Læknablaðið áskilur sér rétt til að birta og geyma efni blaðsins á rafrænu formi, svo sem á netinu. Blað þetta má eigi afrita með neinum hætti, hvorki að hluta né í heild, án leyfis.

Fræðigreinar Læknablaðsins eru skráðar (höfundar, greinarheiti og útdrættir) í eftirtalda gagnagrunna: Medline (National Library of Medicine), Science Citation Index (SciSearch), Journal Citation Reports/Science Edition og Scopus.

The scientific contents of the Icelandic Medical Journal are indexed and abstracted in Medline (National Library of Medicine), Science Citation Index (SciSearch), Journal Citation Reports/Science Edition and Scopus.

ISSN: 0023-7213